

הרב יחיא נחום ועלייתו לארץ

א. מבוא

הרב יחיא נחום נולד וחי באלשג'אדרה (Al-Sheghadereh), שהיא עיר צפונית-מערבית לצנעא (San'a). מאהבת החכמה נסע לצנעא והתוודע לחכמיה. שם התמנה על ידי הרב הראשי בתימן, הרב יחיא יצחק הלוי, למפקח ברחבי תימן על השוחטים ועל הרבנים והתפרסם בקרב יהודי תימן כשוחט ובודק מומחה, ואף העניק תעודות לנושאי התפקידים הדתיים.¹ בשנת תרצ"ד (1934) יצא לעדן בדרכו לארץ-ישראל. הוא עלה ארצה לכל המאוחר בראשית שנת תרצ"ו (אוקטובר 1935),² ולימים התמנה לרב של שכונת כרם התימנים בתל-אביב. באותם ימים כבדה היד על היהודים בתימן מבית ומחוץ. ניכרה הכבדה על יציאת יהודים מתימן לארץ-ישראל, מכוח הלחץ של הליגה הערבית וכן בשל ביקור המופתי של ירושלים, חאג' אמין אלחוסיני, שנודע בהתנכלותו ליישוב היהודי בארץ-ישראל.³ השנים תרצ"ד-תרצ"ה (1934-1935) היו שנות שיא של עליית יהודים לארץ בשנות השלושים, לפיכך גברה האבטלה והדבר הכביד על קליטת עולים. נבדקה יכולתם של המבקשים לעלות ארצה להיקלט בעבודה כדי שלא יפלו למעמסה על היישוב.⁴

1. ראו: ע' קרח, סערת תימן, ירושלים תשמ"ד, עמ' עג; הרב י' צובירי, זכר צדיק לברכה', בהקדמה למים שאובים, ירושלים תשכ"ז; י' חבשוש, שני המאורות, כרך א, תל אביב תשמ"ז, עמ' 33-34, 107-110. צילום תעודות בחתימתו ראו: י' צוריאלי, מינוי ושחיטה בתימן בדרות האחרונים, ירושלים תש"ן, עמ' 66; ר' אברהם בן דוד הלוי, מפי חכמים, בני ברק תשמ"ו, צילום מס' 5.
2. בספר אמונת ה', ירושלים תרצ"ח, מובא שמו של ר' יחיא נחום כאחד החותמים על ההסכמה של חכמי תימן לספר בתמוז תרצ"ד. תאריך זה סמוך לזמן כתיבת מכתביו המובאים לקמן, בעת המתנתו בעדן. על פי עדות הרב יוסף צובירי, שהשתתף בכתיבת הספר, ר' יחיא נחום לא היה בין החותמים על הסכמת חכמי תימן לספר. סביר להניח שחתימתו צורפה לאחר עלייתו, כאשר כתב היד הגיע לארץ לצורך הדפסתו. גם בהסכמה הנוספת של חכמי תימן בישראל מצויה חתימתו.
3. המופתי בא לתימן פעמיים בין השנים תרצ"ג-תרצ"ה (1933-1935). ראו: י' חבשוש, משפחת חבשוש, כרך א, תל-אביב תשמ"ו, עמ' 525.
4. י' גלבר, 'התגבשות היישוב היהודי בארץ ישראל, 1936-1947, בתוך: מ' ליסק, א' שפירא, ג' כהן (עורכים), תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה, תקופת המנדט הבריטי, כרך ב, ירושלים תשנ"ה, עמ' 313, 335-345.

איגרותיו המתפרסמות לקמן, מלמדות על פועלו, על קשיי העלייה מתימן בימים ההם, על הגזירות הקשות ועל החיים בעדן. מאיגרות אלה ניתן ללמוד גם על הלשון של חכמי תימן.

ב. הקשיים בתימן מבית ומחוץ

העולים מרחבי תימן יצאו ממקום מושבם לשייך עות'מאן (Sheikh 'Othman) ולחג' (Lahej) בדרום תימן, שהיו תחת שלטון המוסלמים ומשם באו לעדן (Aden). כיוון שהבריטים שלטו על עדן ועל ארץ-ישראל, שימשה עדן תחנת מעבר נוחה מתימן לארץ-ישראל.

בשני קשיים בולטים נתקלו העולים מרחבי תימן שהגיעו לעדן: בהמתנה לעלייה היה משום נטל כלכלי וסיכון קיומי מכיוון שאזל כספם בדרך; ההמתנה בתנאים של מעבר הכבידה בשל האקלים החם בחודשי הקיץ. הקהילה היהודית המקומית סבלה אמנם מגלי המהגרים אולם האירה להם פנים.⁵ בתעודה שכתב הרב יחיא נחום בשנת תרצ"ג (1933) לאחד המנהיגים בתימן, ר' יחיא מתנא, מהוועד לעזרת עליית היהודים מתימן לארץ-ישראל, מוזכרת התארגנות מקומית להושטת עזרה לעולים הממתינים בעדן.⁶

בתקופה זו הגבילה ממשלת המנדט את מספר רישיונות העלייה לארץ-ישראל. ועדת העלייה נתנה רישיונות עלייה לעולים בני 18-35 שנה הכשירים ביותר לעבודה, ומעט רישיונות לבני 35-45. מרכז התאחדות התימנים נאבק להגדיל את מסכת הרישיונות לעולים מתימן ובפרט את מספר הרישיונות לבני 45 ומעלה, בטענה שיהודי תימן שעלו לארץ-ישראל, עובדים במושבות עד גיל 60-70 שנה.⁷

הרב יחיא נחום ראה עצמו שליח העולים⁸ וניסה לסייע להם.⁹ בשנת תרצ"ד (1934) שלח מעדן שש איגרות לגורמים שונים בארץ-ישראל: לסוכנות היהודית, לרב הראשי הרב אברהם קוק ולסגן יו"ר התאחדות התימנים מר אברהם טביב. במכתביו ניכר שהכיר היטב את הגבלות העלייה. הוא התלונן על ההגבלה שלא להעלות גברים מבני 45 שנה ומעלה וציטט מספרות חז"ל

5. ראו בהרחבה, י' אהרוני, יהודי עדן, תל-אביב תשנ"א, ובעיקר עמ' 149-173; א' טביב, עליית יהודי תימן לארץ ישראל והתישבותם בה – סקירה, תל-אביב תש"ג, (להלן: א' טביב).
6. ראו: לקמן, נספח ב, 2.
7. א' טביב, עמ' 10-16.
8. ראו: לקמן, נספח א, 1, 2.
9. מצויים מכתבים של עולים הממתינים בעדן שצירף בהם את חתימתו בתוספת הערה.
ראו: הארכיון הציוני המרכזי, S6 2430.

ביטויים על זקנים שהם איתנים יותר מבחורים.¹⁰ כמו כן התלונן על ההגבלה שלא להעלות מי שאינו בעל אמצעים ואמר שבהשוואה לחיים הדלים בתימן, יחיו בארץ-ישראל חיי שפע. הוא ציין שהעולים ממתינים בין ארבע לעשר שנים לרישיון עלייה ותיאר את סבלם. ועוד ציין באיגרותיו את מצבו הנחות של היהודי בתימן בעיני שכנו המוסלמי.

היהודים בתימן סבלו במיוחד משתי גזירות: גזירת המקמצים וגזירת היתומים. מגזירת המקמצים¹¹ סבלה בעיקר הקהילה בצנעא. הקהילה שכרה יהודים כדי שיאספו את האשפה גם בקרב האוכלוסייה המוסלמית.¹² על גזירת המקמצים כתב: 'וכל מלאכה בזוייה וסרוחה מוטלת על העברים, כגון: הוצאת בתי כסאות, וכלבים וחמורים סחוב והשלך, כי כן חוק דתם, וכולן היינו מקבלים עלינו גזרת שמים בעונותינו הרבים'.¹³ מגזירת היתומים סבלו יתומים שטרם הגיעו לבגרות מכיוון שנאלצו לקבל את דת האיסלאם. הגזירה חודשה בשנת תרע"ט (1919) לאחר צאת הטורקים מתימן. הקהילה היהודית ניסתה להציל אותם והבריחה אותם אל מחוץ לסביבתם הטבעית.¹⁴ אף הרב יחיא נחום הבריח יתומים תוך סיכון עצמי גדול:¹⁵

כי הצרה הגדולה שבכולן שבית היתומים, שכל מי שאין לו אב ואם ממירים דתו ביסורים גדולים או עד שתצא נפשו. וכבר בא מעשה לידי כמה פעמים והברחתי אותם אל עיר עדן, ואח"כ [ואחרי כן] מבקשים אותם מידינו, ויסרו אותנו ביסורים קשים, וענו בכבל ורגלינו, והפסדנו ממון רב כדי שנצא מבית האסורים,

-
10. ראו לקמן, נספח א, 1. כשבוע לאחר מכתבו זה כתב מכתב בתאריך כ"ב בשבט תרצ"ד (7 בפברואר 1934), בעל אופי דומה לראשי התאחדות התימנים בארץ-ישראל. המכתב התפרסם בספרו של ד' גלוסקא, למען יהודי תימן, ירושלים תשל"ד, עמ' 440-441. נדפס שנית בספרו של ש' גרידי, ימים ידברו, תל-אביב תשנ"ה, עמ' 244-245.
11. מקמצים הוא כינוי לאנשים האוספים את האשפה מן הבתים והרחובות. ראו: מסכת כתובות דף עז ע"א: 'מאי מקמץ? אמר רב יהודה זה המקבץ צואת כלבים'.
12. על גזירת המקמצים, ראו י' ניני, תימן וציון, תל-אביב תשמ"ב, עמ' 34-37; מ' צדוק, יהודי תימן, תל-אביב 1983, עמ' 82-83; ש' עמיהוד (עורך), פעולות צדיק - ר' יחיא עומיס, חמ"ד תשמ"ז (להלן: עמיהוד), עמ' כו.
13. ראו: לקמן, נספח א, 1.
14. על גזירה זו במאה האחרונה, ראו: א' קליין-פרנקה, 'היתומים מתימן ועלייתם לארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי - אנטומיה של פעולת הצלה', בתוך: הרב ש' גמליאל, מ' כספי-מסורי, ש' אביזמר (עורכים), ארחות תימן, ירושלים תשמ"ד, עמ' 85-111. ראו גם הרב ע' קרח, שם, עמ' צ, קנז-קנח; מ' צדוק, שם, עמ' 106-112; י' טובי, 'הקהילה היהודית בתימן', בתוך ספר בעריכתו, מורשת יהודי תימן, ירושלים תשל"ז, עמ' סה-קיו; י' ניני, שם, עמ' 33-34; עמיהוד, עמ' ריד-רלה.
15. ראו גם, מ' צדוק, שם, עמ' 107.

ומכרנו כל מחמדינו. וכל מי שלא נתפס על דבר זה אינו חש לדבר.¹⁶

גזירת היתומים גרמה לאנשים להרחיק את ילדיהם מביתם מחשש לבאות. ובעניין זה כתב: 'וכל אחד משתדל להבריח בניו ובנותיו בחייו כי ירא פן ימות ויתפסו בניו בחוקי דתם רח"ל [רחמנא ליצלן]'.¹⁷

ג. על קשיי עלייתו של הרב יחיא נחום מעדן לארץ-ישראל

על נסיונות עלייתו לארץ של הרב יחיא נחום אנו למדים ממכתבים שכתב לגורמים שונים. את מכתביו פתח, כמקובל, בדברי שבח והערכה בפרווה חרוזה, ציין את תפקידו ופעילותו, את ייסוריו בהמתנה לעלייה, וחתם בבקשה לעזרה. על תפקידו כתב במכתב לרב אברהם יצחק הכהן קוק: 'והייתי בתור רב ודיין ושוחט ובודק לרוב ערי תימן. ובידי כמה ראיות מרבני תימן הראשונים והאחרונים. והייתי שני לכהר"ר יחיא יצחק הלוי אב"ד דק"ק נאב בית דין דקהל קדוש] צנעא'.¹⁸ ממכתב לידידו, הרב יעבץ, מצפון תימן, מתברר שכבר בימי הרב יחיא יצחק הלוי רצה ר' יחיא נחום לעלות ארצה.¹⁹ לאחר מות הרב יחיא יצחק הלוי בשנת תרצ"ב (1932), ירד מעמדו בעיני יורשו של הרב הראשי, הרב יחיא אביץ, שהיה ממחנה ה'דרדעים'. הרב יחיא נחום יצא נגד ה'דרדעים', שהתכחשו לדברי הקבלה, ובאחד ממכתביו²⁰ ביטא את שיא המחלוקת.²¹ עצמת המחלוקת, כפי שהיא מתבטאת במכתבו, אינה משקפת את הלך הרוח בחיי הקהילה, אלא את כעסו של חכם זה באותה שעה.²²

16. ראו: לקמן, נספח ב, 2.

17. ראו: לקמן, נספח א, 1.

18. ראו: לקמן, נספח א, 4.

19. ראו: לקמן, נספח ב, 1.

20. ראו: לקמן, נספח א, 3.

21. בתקופה זו נשלח הספר אמונת ה' להדפסה בארץ-ישראל והרב יחיא נחום חתום על ההסכמה לספר. ראו לעיל הערה 2. הספר מבטא את עמדתו הנגדית של מחנה ה'יעיקשים' לספר מלחמות ה' של הרב יחיא קאפח, ראש תנועת ה'דרדעים' שנדפס בירושלים בשנת תרצ"א.

22. המחלוקת פרצה בשנת תרע"ד (1914). הרבנים נושאי הדגל, הרב יחיא יצחק הלוי, ראש תנועת ה'יעיקשים', והרב יחיא קאפח, ראש תנועת ה'דרדעים', נפטרו בשנת תרצ"ב (1932). בתקופת חייהם הייתה המחלוקת מרוסנת. ראו: יש"י [ישראל ישעיהו], 'פני תימן', בתוך: ש' גרידי, 'ישעיהו (עורכים), מתימן לציון, תל-אביב תרצ"ח, עמ' 28-30. ישראל ישעיהו מתלמידי הרב יחיא קאפח כשהוא נושא דברי זיכרון לרב יחיא נחום שהיה מהמחנה הנגדי, מתארו כגורם מפשר המקובל על הכול: 'וגם בזמנים ששהה

מכיוון שהציל יתומים מציפורני האיסלאם נתון היה בסכנה, ולכן ברח מתימן. במכתבו לסוכנות היהודית כתב:

ולא ברחתי אלא מחמת אונס של היתומים שהברחתי, ונתפשתי ביד אוה"ע [אומות העולם], וענו ככבל רגלי, ברזל באה נפשי, ויסורי גדולים, עד ששפכו דמי בהכאות. וכיון שראיתי עצמי בצרה גדולה, ברחתי אל חוף הים ערן, והודעתי אתכם את כל הקורות אותי.²³

הרב יוסף צובירי העיד על קשר בתימן עם הרב יחיא נחום בתחילת שנת תרצ"ד לפני עלייתו לארץ. העדות תואמת לנאמר במכתבו של הרב יחיא נחום לרב אברהם קוק בסיוון תרצ"ד (יוני 1934), שכבר המתין בעדן שבעה חודשים לרישיון. ובמכתבו לסוכנות היהודית ציין שהמתין לרישיון ארבעה חודשים.

בסיוון תרצ"ד (יוני 1934) שלח את מכתביו האחרונים. באותם ימים המתינו בעדן כ 640 אנשים לרישיון עלייה. מאחד הדו"חות בכסליו תרצ"ד (דצמבר 1933) עולה, שמתוך 170 רישיונות עלייה 115 רישיונות יועדו לגברים בני 18-35 שנה, ורק 20 רישיונות לגברים מבני 35 ומעלה.²⁴ במכתביו ציין שהוא בן ארבעים וחמש שנה, ואולם ברור שהפחית מגילו כפי שעולה מדבריו: "ומה שזכרת בכתבך הראשון שאתה מתיירא שמא הודיתי שאני בן 7 [=חמישים] שנה לא הודיתי".²⁵

ר' יחיא נחום נאלץ להמתין זמן רב עד שקיבל אישור לבקשתו. תאריך עלייתו צוין כשנת תרצ"ו.²⁶ מכתב מתאריך י' חשון תרצ"ו (6.11.1935) ששלח לו הרב הראשי לתל-אביב-יפו בן-ציון עוזיאל בנושא טרפיות,²⁷ מאשש תאריך זה. הרב יחיא נחום נפטר בשנת תשכ"ג (1963).

בצנעא היה הוא דוקא איש הביניים בין כל המחנות, איש הגשר בין חכמי צנעא וגאונים... וכשם שאהב את כולם כן אהבוהו וכיבדוהו כולם, תלמידים ורבנים כאחד.

ראו: ארכיון העבודה, חטיבה 104 IV, תיק 1-1252.

23. ראו: לקמן, נספח א, 5.

24. ר' אהרונ' שם, עמ' 163 הערה 58.

25. ראו: לקמן, נספח א, 6. נכדו, משה נחום, מציין שנולד בשנת תרל"ה (1875). ראו בספרו בין שתי תרבויות, ירושלים תשמ"ט, עמ' 92. ראו גם, אלג'אמע-המאסף, ירושלים תשמ"ח, הקדמה, עמ' ז (בציון התאריך העברי נפלה טעות דפוס). אחרים מציינים שנולד בשנת תר"מ (1880). ראו הרב א' יצחק הלוי (עורך), ספר דברי שלום חכמים, ירושלים תשנ"ג (להלן: הלוי), עמ' תקס.

26. ראו: ד' גלוסקא, שם, עמ' 145; הלוי, עמ' תקסא.

27. הודפס בספרו של הרב ש"י הלוי, שו"ת דברי חכמים, ירושלים תשל"ב, עמ' עב-עג.

נספח א: איגרות עלייה

1. איגרת לסוכנות היהודית²⁸

היום יום ג' כ"ט טבת ער"ח שבט תרצ"ד²⁹

הסוכנות היהודית לא"י

לך דוי"ד ועמך בן ישי שלום, שלום לך ושלום לעוזרייך,³⁰ הדר"ת קודש חמד"ת ישראל,³¹ ראשי בני ישראל המה,³² לגלות החיל הזה,³³ המה הגבורים לעמוד בפרץ, דוחים את הגזרות,³⁴ יעזרם ה' על דבר כבוד שמו.³⁵ לאודועי להו לרבנן,³⁶ על אודותינו אנחנו גולי תימן, שהיינו בארצותינו דחוקים עניים ונבזים ושפלים מכל צד ומכל פנה, וכל מלאכה בזוייה וסרוחה מוטלת על העברים, כגון: הוצאת בתי כסאות, וכלבים וחמורים סחוב והשלך,³⁷ כי כן חוק דתם, וכולן היינו מקבלים עלינו גזרת שמים בעונותינו הרבים. עד שניתוספה עלינו צרת היתומים, שכל מי שמת אביו ואמו ואפילו כבר גדול, מעבירים אותו על דת להמיר דתו. וכיון שראינו צרתנו צרה עזבנו את בתינו וכל מחמדנו, וכל אחד משתדל להבריה בניו ובנותיו בחייו כי ירא פן ימות ויתפסו בניו בחוקי דתם רח"ל.³⁸ וכשמענו כי פקד ה' את עמו³⁹ והרים קרן לעמו ישראל,⁴⁰ והעמיד להם שופטים <שהם מנחלים⁴¹ לכל כושל> ההנהלה הציונית, כולנו נסענו אל כור האש פה עדן. וכשבאנו לכאן אמרו לנו שנגזרה גזרה שכל מי שהוא יותר מל"ה שנה אין לו רשות להיכנס, ומיד ישבו לארץ, ידמו זקני בת עמי העלו עפר על ראשם,⁴² ואומרים מה זאת עשה אל[הים] לנו,⁴³ לו מתנו ביד ה' בארצותינו,

28. הארכיון הציוני המרכזי, S 6/2430.

29. 17 בינואר 1934.

30. דברי הימים א יב, יט.

31. על דרך הנאמר לשאול בשמואל א ט, כ: ולמי כל חמדת ישראל.

32. במדבר יג, ג.

33. על דרך הפסוק בעובדיה א, כ: וגלות החל הזה.

34. מפיוטי הסליחות הפותח 'אנשי אמונה אבדו'.

35. על דרך הנאמר בתהלים עט, ט: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך.

36. תרגום: להודיע להם לרבנותינו.

37. ירמיה כב, יט.

38. רחמנא ליצלן.

39. על דרך הפסוק בשמות ד, לא: וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל.

40. על דרך הנאמר בתהלים קמח, יד: וירם קרן לעמו.

41. צ"ל מנהלים.

42. איכה ב, י.

43. בראשית מב, כח.

ולמה ה' הביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול באש וברעב וביסורין גדולים,⁴⁴ מחמת הדוחק שאין מלאכה להתפרנס בה, כי עדן לא מקום זרע,⁴⁵ ולא שום מלאכה שהיא ממלאכתינו, ובוכים בכי גדול⁴⁶ ותהום כל העיר⁴⁷ על צעקתם ובכיתם ותעל שועתם השמימה.⁴⁸ זאת ועוד אחרת, כי כשבאנו לכאן פה עדן, עדיין היינו מתנחמים בבנינו ובבנותינו. וכיון שלא ניתן רשות אלא לבחורים להיכנס לארה"ק⁴⁹ בחשבינו כי בנינו ימציאו לנו רשיונות ולא השיגה ידם ליתן לנו רשות,⁵⁰ ונמצא האב והאם קרח מכאן ומכאן, לא ממונו ולא בניו ובנותיו שיתנחם בהם. ולפיכך יש מהם שיצא מדעתו, ויש שמת בנפש מרה, ויש שעדיין מצפים ומייחלים לרחמי שמים ורחמיכם זה כמה שנים. זה כבר נתעכב ד' וה' ו' וז' ועשר שנים ועדיין אנו בני מ"ה ומ' שנה, עדיין אנו גבורים וחזקים ובריאים לעשות בכל מלאכה. ולא קפצה עלינו זקנה אלא מחמת הצרות. וכי מחמת השערות לבנות נדחה שלא לעלות אל נחלת אבותינו. ולא מצינו ששערות לבנות סימני טומאה אלא בנגעים אבל בשנים סימני טהרה הן.⁵¹ ועוד, דהא כמה גמלי סבי טעיני משכי דהוגני.⁵² והבחורים הלעולם יחיו?⁵³ ומצד המזונות הלא הוא כבר זן אותנו מנעורינו ועד עתה בחוצה לארץ כ"ש וק"ר⁵⁴ שהוא מצוי בארץ יותר מבחור"ל.⁵⁵ אתימאה, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא?⁵⁶ הן כל ראתה עינו.⁵⁷ ועתה חנונו חנונו אתם אחינו ורבותינו כי יד אלוה נגעה בנו⁵⁸ בכל דבר, ופתחו אזנכם לצעקתינו ואל תאטימו אותם מזעקתינו, והמציאו לנו רשיונות לעלות לארץ אבותינו כפי חכמתכם הטובה. וכבר הודיענו מר ציון אהרונ⁵⁹

-
44. על דרך הפסוק במדבר יד, ב-ג: לו מתנו בארץ מצרים... ולמה ה' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפול בהרב.
45. במדבר כ, ה.
46. על דרך הנאמר במלכים ב, כ, ג; ישעיה לח, ג: ויבך חזקיהו בכי גדול.
47. רות א, יט.
48. על דרך הנאמר בשמואל א ה, יא-יב: כי היתה מהומת מות בכל העיר... ותעל שועת העיר השמים.
49. לארץ הקודש.
50. במובן רשיונות.
51. אחד מסימני הטומאה בנגעים הוא שער שחור שהפך ללבן. ראה ויקרא יג, ג "..." ושער בנגע הפך לבן... וראהו הכהן וטמא אתו". אבל בשנים ככל שהאדם זקן ושערו לבן הוא סימן של כבוד.
52. תרגום: שהרי כמה גמלים זקנים שטעונים עורות של גמלים קטנים שמתו. והשווה סנהדרין דף נב ע"א.
53. על דרך הפסוק בזכריה א, ה: והנבאים הלעולם יחיו.
54. כל שכן וקל וחומר.
55. מבחוצה לארץ.
56. תרגום: האזרח בדרגה נמוכה והגר למעלה. עירובין דף ט ע"א.
57. על דרך הפסוק באיוב יג, א: הן כל ראתה עיני.
58. על דרך הפסוק באיוב יט, כא: חנני חנני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי.
59. שימש בתפקיד מנהל המשרד הארץ-ישראלי בעדן.

שאינן העיכוב הזה מצדכם, ח"ו על כבודכם, אלא מצד הממשלה יר"ה.⁶⁰ על כן בבקשה ובמטו ממעכ"ת⁶¹ שתשדלו⁶² בעדינו בכל כחכם הטוב. ואל תראו בצרותינו ותעלימו עיניכם, ח"ו אלף פעמים על כבודכם. כי הלוא אב אחד לכולנו הלוא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו,⁶³ ותקיימו מצות ואהבת לרעך כמוך אני ה',⁶⁴ כי כן הוא מדתכם לגמול חסד עם כל בני ישראל. ויהיה המב"ה⁶⁵ בעזרכם, ויתן לכם רחמים לפני רואיכם, ושלח לכם את אחיכם ואת בן ימי"ן,⁶⁶ אכי"ר. והצעיר הכותב על ידי אנשי תימן שאני מהם מתנפל לפני עפר רגליכם אלף פעמים, שאל תאשימו אותי באריכות לשון זה ותאמרו מי זה מחשיך עצה במילין⁶⁷ אלא מפני כעסי בראותי צרתם ודחקם דברתי עד הנה⁶⁸ ואף אמנם שגיתי, אתי תלין משוגתי,⁶⁹ בסדר ולא יתן המשחית לבוא אל,⁷⁰ ר"ת אליהו.⁷¹

הצעיר יחיא נחום.

ג.ב.

יש כחמישים משפחות מצטערים בעדן בלא פרנסה ובדוחק גמור, והם מבקשים רשיונות מפני שהם בגיל למעלה מ-35 שנה, ורובם יש להם בנים ובנות בא"י. ואקווה שתעשו האפשרות לשלוח להם רשיונות שיוכלו לנסוע, ושלום. ציון מ' אהרוני.

-
60. ירום הודה. הכוונה לשלטון הבריטי ששלט בארץ.
 61. ממעלת כבוד תורתכם.
 62. צריך לכתוב: שתשדלו.
 63. מלאכי ב, י.
 64. ויקרא יט, יח.
 65. המקום ברוך הוא.
 66. על דרך הפסוק בבראשית מג, יד: ואל שרי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימי"ן. במשמעות לשלח את הגדול ואת הקטן. ואולי בן ימי"ן במשמעות בני ימן = תימן.
 67. איוב לח, ב.
 68. על דרך הפסוק בשמואל א, ט: כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה.
 69. איוב יט, ד.
 70. שמות יב, כג. הפסוק בפרשת בא החלה באותו שבוע.
 71. ראשי התיבות, לא לפי הסדר.

2. איגרת לסוכנות היהודית⁷²

היום יום ג' י"ד שבט תרצ"ד⁷³

שאלתיאל, שאר ישוב.⁷⁴

שלום לקראת מעלת הרבני"ם אחינו אנשי גאולתינו,⁷⁵ הם העומדים על הפקודי"ם⁷⁶ ה' עליהם יחיו,⁷⁷ וצאנם וקרנ"ם ירבינו,⁷⁸ לקול זעקת אדיר"י הצאן ירדתי,⁷⁹ ותבקע לקולם הארץ,⁸⁰ זקנים וזקנות בני מ"ה שנה, ככחם אז וככחם עתה,⁸¹ לעשות ככל מלאכת מחשבת.⁸² וג"כ⁸³ יתומים ואלמנות שנשארו כארמלי"ת⁸⁴ מבעליהן בעדן, לא עוזר ולא סומך,⁸⁵ וצועקים לאבי יתומים ודיין אלמנות,⁸⁶ לאשר לו משפט הגאולה,⁸⁷ כי אין זולתו לגאול,⁸⁸ הוא יסייע אתכם על מעשה רצונו, וצמחה תשובתכם הרמת"ה⁸⁹ בנחמות, כי כן דרככם לנחם כל השואל אתכם לנחם אותם ולדבר על לבם,⁹⁰ אשרי יולדתכם.⁹¹ ואלו העניים עשאוני שליח לדבר ולהליץ בעדם לפניכם, שדעתם שאין אתם משיבים פניהם ריקם על ידי. וכך אמר דוד המע"ה⁹² אל יבושו בי קוֹיך וגו'.⁹³ ואעפ"י שאני נושא חרפה וכסתה כלמה פני⁹⁴ בפניכם בהרבות דברים. הב"ה⁹⁵ <יודע> כי לא

72. הארכיון הציוני המרכזי, S. 6/2430.

73. 30 בינואר 1934.

74. 'שאלתיאל' מרמו לשאלה שיש לו כלומר לבקשה, ו'שאר ישוב' מרמו לתשובה שהוא

רוצה לקבל בחזרה. ואולי במשמעות אשאל לה' שהשארית ישובו לאדמתם.

75. על דרך הפסוק ביחזקאל יא, טו: אחיך אנשי גאלתיך.

76. במדבר ז, ב.

77. ישעיה לח, טז.

78. על דרך הפסוק בדברים ח, יג: ובקרך וצאנך ירבינו. בהדגשה במילה קרנ"ם הוא רוצה לבטא את ברכתו במשמעות ירום קרנם.

79. על דרך הפסוק בירמיה כה, לו: קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן.

80. על דרך הפסוק במלכים א א, מ: ותבקע הארץ בקולם.

81. על דרך הפסוק ביהושע יד, יא: ככחי אז וככחי עתה.

82. שמות לה, לג.

83. וגם כן.

84. הכוונה לאלמנות הנמצאות בעדן. בגלל צערן אינן יכולות לשפר את מצבן.

85. על דרך הפסוק בישעיה סג, ה: ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך.

86. תהלים סח, ו.

87. על דרך הפסוק בירמיה לב, ז: כי לך משפט הגאלה לקנות.

88. על דרך הפסוק ברות ד, ד: כי אין זולתך לגאול.

89. על דרך הפסוק בשמואל א ז, יז: ותשבתו הרמתה.

90. על דרך הפסוק בישעיה מ, א-ב: נחמו נחמו עמי... דברו על לב ירושלים.

91. על דרך משנה אבות ב, ח: אשרי יולדתו.

92. המלך עליו השלום.

93. תהלים סט, ז.

94. על דרך הפסוק בתהלים סט, ח: כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלמה פני.

95. המקום ברוך הוא.

על חנם אני מרבה דברים לפניכם אלא <מפני> צערם ודחקם דברתי עד הנה.⁹⁶ ועתה שאו נא חטאתי,⁹⁷ ואל תאשימו אותי, ופני שואליכם אל תשיבו ריקם. והשתדלו בכל חככם, ויאמנו דבריכם⁹⁸ אשר אמרתם, שאם לא כן מה הועילה כלמתי לפניכם. ואעפ"י שאין אני ראוי לבקש על עצמי וכ"ש על אחרים,⁹⁹ כבר אחז"ל¹⁰⁰ כל המבקש רחמים על חבריו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה.¹⁰¹ שכבר הודעתי אתכם שאין אני יכול לעמוד בעדן כלל, ושמתי פני כחלמיש ודע כי לא אבוש.¹⁰² כי כבר שמענו באזנינו ורבים ספרו לנו,¹⁰³ כי לא תקפידו על מי שצועק לפניכם, ואתם סובלים עולם של ישראל. ובזכות זאת המב"ה¹⁰⁴ ירים קרנכם ותמשלו בנו אתם,¹⁰⁵ ממשול בנו שבעים אומות העולם,¹⁰⁶ כן יאמר בעל הרחמים. הצ' [עיר] יחיא נחום.

3. איגרת לסוכנות היהודית¹⁰⁷

היום יום ד' ט"ו שבט תרצ"ד¹⁰⁸

שאלתיאל, שאר ישוב.

הפגנה.¹⁰⁹

אני הגבר אומלל, על ההרים דלקוני,¹¹⁰ ובבית כלא נתנוני, ובברזל ענוני, על אשר הייתי מבריה יתומים בני אוני,¹¹¹ מלהמיר דת תורה אור עיני. זאת ועוד

-
96. על דרך הפסוק בשמואל א א, טז: כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה.
 97. על דרך הפסוק בשמות י, יז: ועתה שא נא חטאתי אך הפעם.
 98. בראשית מב, כ.
 99. מתוך בקשה של התוקע שאינו כדאי להתפלל על עצמו וכו' הנאמרת בראש השנה קודם תקיעת שופר.
 100. אמרו חכמים זכרונם לברכה.
 101. בבא קמא דף צב ע"א.
 102. ישעיה נ, ז.
 103. על דרך הפסוק בתהלים עח, ג: אשר שמענו ונדעם ואבתינו ספרו לנו.
 104. המקום ברוך הוא.
 105. על דרך הנאמר לגרעון בשופטים ח, כב: משל בנו גם אתה.
 106. על דרך דברי אבימלך בשופטים ט, ב: המשל בכם שבעים איש... אם משל בכם איש אחד.
 107. ירושלים - הארכיון הציוני המרכזי S 6/2430
 108. 31 בינואר 1934.
 109. במשמעות: קול צעקה. ראו למשל בתלמוד הבבלי, בבא קמא דף קיד ע"ב 'כגון שבאו בני אדם בתוך ביתו ועמד והפגין בלילה ואמר נגנבו כלי'.
 110. איכה ד, יט.
 111. בני צערי.

אחרת, כי הייתי חבר להרב כה"ר יחיא יצחק זצ"ל,¹¹² וקמה עלינו כת הנקראת דראדעה המכחישים בדברי הקבלה, ומבזים ומגנים אותם ח"ו, והיינו במחלוקת גדולה כל ימי הרב הנז"ל. ולאחר שנסתלק הרב שמחו ליום אידו, וכל המקובלים העלו עפר על ראשם,¹¹³ ואמרנו אוי על ארי שבחבורה. וחזרו להיות מתעוללים בי בכמה עניינים, בחשבם כי יכריחוני להיות מהכת שלהם רח"ל ואהיה להם לראש. והישבתי בפה מלא לפני המלך, אפילו אם תעבור חרב על צוארנו, לא נשמע לכם לנגד¹¹⁴ בקבלה ולומדיה, וכ"ש שאנחנו הוגים בה תמיד. וקראו אותי מורד במלכות על שהמריתי כנגדם, לפי שהמלך הרים קרן מר אלאביץ¹¹⁵ במקום הרב הנז"ל.¹¹⁶ וגם הוא נוטר איבה על כך, וחולק עלי ומבטל את דברי בכל מה שאני עושה. וכיון שראיתי עצמי בצרה חושש על עצמי משני פנים, מצד היתומים ומצד אדראדעה, על כן יעצוני כליותי לברוח מן הארץ ההיא לארה"ק.¹¹⁷ ומוטב שאהיה זנב לאריו"ת ולא ראש לשועלי"ם.¹¹⁸ כל אלה קראוני וכהנה וכהנה, ואמת יהגה חכי.¹¹⁹ וכל יהודי תימן שכבר נסעו מעידים על דברים אלו. ועתה רבותי, אל תעלימו עיניכם ואל תאטמו אזנכם מזעקתי. הטוב בעיניכם שאמסר ביד אוה"ע¹²⁰ או אם אכנע תחת יד אדראדעה ח"ו. אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו,¹²¹ אם לא תשימו עלי לבכם. אבל מובטח אני על חסדי שמים ומעשיכם הטובים, שלא תניחוני ליפול. ועל זאת נאמר והחזקת בו,¹²² והוא יחזיק בידכם לעשות רצונו, אכי"ר. הצ' [עיר] יחיא נחום.

-
112. 'חכם באשי' ורב ראשי בתימן משנת תרס"ה (1905) עד פטירתו בשנת תרצ"ב (1932).
 113. איכה ב, י.
 114. להיות נגד.
 115. הרב יחיא אביץ' כיהן בתפקיד רב ראשי בתימן בשנים תרצ"ב-תרצ"ה (1932-1934).
 116. הנזכר לעיל, והכוונה לרב יחיא יצחק הלוי.
 117. לארץ הקודש.
 118. על דרך הנאמר באבות ד, טו: הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.
 119. משלי ח, ד.
 120. אומות העולם.
 121. איוב לו, א.
 122. ויקרא כה, לה.

4. איגרת לרב אברהם יצחק הכהן קוק¹²³

היום יום שנכפל בו כי טוב כ"ט סיון תרצ"ד¹²⁴

שאלתיאל, שאר ישוב.

לישועתך קויתי ה'¹²⁵

שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשו"ל,¹²⁶ לראש דגל העדר,¹²⁷ מעוז ומגדל, האשל הגדול. ראש הסדר, ואדר האדר.¹²⁸ ואבן היקר, ושורש ועיקר.

ותורת ה' מזוקקה, על לבו חקוק"ה. ומעשיו נדרשים, לאנשים דורשים, בנפש שוקקה, לאתנח"ה ותבי"ר זרק"א,¹²⁹ ולמי ששיבה בו זרוקה, והוא בן מ"ה שנה

בכתב חקוקה,¹³⁰ וריח מעשיו הטובים הם ג"ח¹³¹ וצדקה, דומה לרב זריקא,¹³² הוא מאור עינינו מרה דארעא דישראל ולבני גלותא רחיקא, כהר"ר אברהם קוק

ישמרהו צורו שליט ברומא ועומקא, לשמע אוזן שמעתך, ועתה עיני מבקשת לראותך,¹³³ ובשם ידעתך,¹³⁴ ונפשי אויתך, ומעלות מדותיך ספרו לפני, ושאון

חכמתך עלה באזני,¹³⁵ ובכואי בים התלאות באיי העברים,¹³⁶ וסבתה גזרת בין הבתרים,¹³⁷ צעדתי מעיר לעיר אל חוף הים עדן בגזרת אדיר אדירים, להציל

נפשי מכמה דברים, וגדול שבכולם הצלת יתומים שלא להמיר דת הוריי"ם, בחוק דת זדים אוריים,¹³⁸ ונתפשתי בידי גוים אכזרים, וענו בכבל ברזל באה נפשי¹³⁹

בסבת המוסרים,¹⁴⁰ וחסדי ה' גברו עלינו לאלפים ומאו'ת],¹⁴¹ והצילנו מידם

-
123. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, מחלקת כתבי היד והארכיונים ARC. 1487 A.
124. 12 ביוני 1934.
125. בראשית מט, יח.
126. תהלים קיט, קסה. בהדגשה במילה מכשול הוא רומז שלא יהא מכשול בבקשתו.
127. במשמעות מנהיג עם ישראל.
128. 'אדר' בא במשמעות יופי וגם לעץ חזק. שם זה נזכר בתלמוד הבבלי כאחד ממיני עץ הארז. ראה ביצה דף טו ע"ב.
129. הם שמות מטעמי המקרא. בהם הוא רומז על המצב הקשה שבו הוא נתון. 'אתנח"ה' במשמעות אנחה, 'תבי"ר' במשמעות שבר, 'זרק"א' במשמעות זרוקים.
130. רומז לאישור שקיבל מהרופא בעדן. ראו לקמן מכתב ה.
131. גמילות חסדים.
132. אמורא ארץ-ישראלית בדור השלישי. צויין לצורך החרוז.
133. על דרך הפסוק באיוב מב, ה: לשמע אזן שמעתך ועתה עיני ראתך.
134. על דרך הנאמר בשמות לג, יב: ידעתך בשם.
135. מליצה על דרך הפסוק בישעיה לז, כט: ושאנגך עלה באזני.
136. רומז למשה רבנו שעלה להר העברים ולא זכה להיכנס לארץ. במדבר כז, יב.
137. רומז לגלות ולקץ הגלות שהוא נמצא בה, על דרך הגלות וסופה הנוכרת בברית בין הבתרים, בראשית טו.
138. כיוני לאיטלאם. במילה זדים כוונתו לכת הזוידיים. יהודי תימן רגילים לכנותם דרך גנאי בכיטוי זדים.
139. על דרך הפסוק בתהלים קה, יח: ענו בכבל רגלו ברזל באה נפשו.
140. אולי הוא רומז ליהודים שהלשינו עליו.
141. לשם החרוזה הקדים את האלפים למאות.

ועשה עמנו נפלאות. אך ידעתי כי לא יצאתי לאורה, בהיותי בארץ ארורה, שאין לסמוך על הנס¹⁴² כמה פעמים שמא יגרם החטא¹⁴³ ועבירה. ועכשיו אני בצער גדול בארץ חמה כתנור וככירה, ואוירה שורף כשלהבת בגחלת קשורה,¹⁴⁴ וכ"ש בזמן החום משאב שאיב כנורא.¹⁴⁵ והייתי בתור רב ודיין ושוחט ובודק לרוב ערי תימן. ובידי כמה ראיות מרבני תימן הראשונים והאחרונים. והייתי שני לכהר"ר יחיא יצחק הלוי אב"ד דק"ק¹⁴⁶ צנעא, ובניו שלום ומאיר¹⁴⁷ יגידון לך על כל הנז"ל. ורוב יודי¹⁴⁸ תימן כולם יעידון-יגידון¹⁴⁹ על דברים אלו. ואפילו מהממשלה עצמה יש בידי ראיות מה שנלחמתי על הכת המנגדים¹⁵⁰ עם בעלי הקבלה זת"ל¹⁵¹, ואין ראוי לפרש דבריהם, וה' הטוב יכפר בעד.¹⁵² וצעקתי אל ההנהלה הציונית כמה פעמים, ומבטיחים אותי ליתן לי רשיון והיום ז' [שבעה] חדשים. וזכרתי מה שאחז"ל¹⁵³ קרב לגבי דהינא ואידהן,¹⁵⁴ על פסוק עד הנהר הגדול נהר פרת,¹⁵⁵ אעפ"י שהוא הקטן שבד' [שבארבעה] נהרות מפני שהוא סמוך לא"י קרי ליה גדול,¹⁵⁶ ולא נעלם מעיני אדוני. ואמרת אל ליבי שחכמי התורה אנשי חסד המה, ואינם שומעים בחרפת תלמידיהם ושותקים, ואפשר שבזכותם אנצל מצרתי. וכבר שלחתי אל אדוני איגרת אחת בחודש ניסן ולא באה תשובה מאדוני, ובכל יום אני מצפה לראות תשובתך. ועתה תיקר נא נפשי בעיניך אדוני המלך,¹⁵⁷ והשתדל בעדי להמציא רשיון שאכנס לא"י. וכשיזכני המב"ה¹⁵⁸ לראות פניך, אז מה שעברו עלי תתמה עליהן.¹⁵⁹ ואין אני צריך להביא

-
142. שבת דף לב ע"א: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס.
143. ברכות דף ד ע"א.
144. הביטוי כשלהבת בגחלת קשורה, הוא בספר יצירה, בעניין עשר ספירות. ראה הרב י' קאפח (מהדיר), ספר יצירה, ירושלים תשל"ב, פרק ג, א.
145. הוא מתכוון לאויר הקשה של מקום שהייתו העיר עדן. הביטוי 'משאב שאיב' מופיע בתלמוד הבבלי, פסחים דף עד ע"ב. משמעו כשאדם צולה בשר אינו צריך להכשירו במלח בגלל שהאש שואבת את הדם.
146. אב בית דין, דקהל קדוש.
147. הרב שלום יצחק הלוי עלה בשנת תרפ"ג (1923), ומאיר עלה בשנת תרצ"ב (1932).
148. =יהודי. המילה נכתבה כך כדי למנוע כתיבת אותיות שם ה'.
149. על דרך הפיוט של רשב"ג: 'כל ברואי מעלה ומטה יעידון יגידון כולם כאחד'.
150. כלומר המתנגדים.
151. זכותם תעמוד לנו.
152. דברי הימים ב ל, יח. הוא רומז למאבק שהיה בין שני פלגים בצנעא במאה העשרים ה'דרדעים' וה'עקשים'.
153. שאמרו חכמינו זכרונם לברכה.
154. תרגום: התקרב לאדם שנימשח ותימשח גם אתה.
155. דברים א, ז.
156. על סמך הנאמר בתלמוד הבבלי, שבועות דף מז ע"ב.
157. על דרך הנאמר במלכים ב א, יג-יד: תיקר נא נפשי... ועתה תיקר נפשי בעיניך.
158. המקום ברוך הוא.

עוד ראיות על דברי, לפי שכבר שלחתי בכ' [בשתי] איגרות, אחת ביד כה"ר זכריה גלוסקא¹⁶⁰ ובה חתומים כה"ר משומר בהשמ"ן¹⁶¹ מה שביאר די. והב' [והשנייה] ביד כה"ר אברהם טביב וג"כ חתומים ב"ד עדן על מה שהעידו לפניהם. ועוד שאתה תכבד לתורתך, שלא יאמרו הטפשים אין הפרש בין ע"ה לת"ח,¹⁶² וכל אפיא שוין.¹⁶³ אלא תיקר תורתך בעיני אל' [והים] ואדם. ע"כ מוקירך ואוהב תורתך הרב יחיא נחום יצ"ו.¹⁶⁴

5. איגרת לסוכנות היהודית¹⁶⁵

היום יום שנכפל בו כי טו"ב¹⁶⁶ לחודש שקבלנו טו"ב¹⁶⁷ מטו"ב¹⁶⁸ על ידי טו"ב¹⁶⁹ תרצ"ד¹⁷⁰ שאלתיאל, שאר ישוב. לישועתך קויתי ה'.

שש"ה,¹⁷¹ למול הדרת קודש ה' במ, המצויינים לקודש הסוכנות היהודית ה' עליהם יחיו ובח"ר,¹⁷² לאודועי להו לרבנן, כי כבר הודעתי לכם בצערי, ומה שהייתי בו בתימן, שהייתי בתור רב ודיין ושוחט ובודק ומלמד. ורוב השוחטים של תימן נוטלים רשות ממני, וכן לכל דבר שבקדושה.¹⁷³ והייתי מתעסק בצרכי רבים. ולא ברחתי אלא מחמת אונס של היתומים שהברחתי,

-
159. כוונתו כשיראה אותו ויספר לו יתמה על גודל הצרות.
 160. יו"ר מרכז התאחדות התימנים בארץ ישראל.
 161. בהשמ"ן ראשי התיבות: בן הרב שמואל נסים. הרב משומר בן שמואל נסים היה מן המנהיגים הרוחניים הבולטים בקהילת עדן. בעבר הוא עבד בעדן במחלקת העלייה של הסוכנות היהודית. ראו עליו ר' אהרוני, שם, עמ' 63.
 162. עם הארץ לתלמיד חכמים.
 163. ירושלמי, סנהדרין י, ב. הוא מתכוון לעצמו, כלומר לא מעריכים אדם בתורתו.
 164. ישמרו צורו ויוצרו.
 165. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, מחלקת כתבי היד והארכיונים ARC. 1487 A.
 166. יום שלישי בשבוע שנכפל בו הביטוי "כי טוב" במעשה בראשית. בראשית א, י, יב.
 167. הכוונה לחודש סיון שבו קיבלו בני ישראל את התורה שעליה נאמר 'כי לקח טוב נתתי לכם' משלי ד, ב.
 168. הכוונה לה' שעליו נאמר 'טוב ה' לכל' תהלים קמה, ט.
 169. משה שעליו נאמר 'ותרא אתו כי טוב הוא', שמות ב, ב. על דרך הדרשה במנחות דף נג ע"ב: יבא טוב ויקבל טוב מטוב וכו'.
 170. סביר להניח שאיגרת זו נשלחה בתאריך כט בסיון תרצ"ד (12 ביוני 1934), בתאריך זה נשלחו גם האיגרות הרביעית והשישית.
 171. שלום שלום מאדון השלום.
 172. ראשי התיבות של המשך הפסוק בישעיה לח, טז: ולכל בהן חיי רוחי. והשתמש כך במשמעות של בוחר.
 173. הוא רומז לכתבי סמיכה לרבנות ודיינות. הוא הדגיש שוחטים משום שהם הרוב.

ונתפשתי ביד אוה"ע,¹⁷⁴ וענו בכבל רגלי, ברזל באה נפשי, ויסורין גדולים, עד ששפכו דמי בהכאות. וכיון שראיתי עצמי בצרה גדולה, ברחתי אל חוף הים עדן, והודעתי אתכם את כל הקורות אותי. ומחסדכם הגדול הישבתם אותי תשובת נחמה שתשתדלו בעדי ותוציאו לי רשיון פרטי לאחר חודש, ושמחתי שמחה גדולה על הבשורה. והיום ד' [=ארבעה] חדשים מצפה ומיחל בכל יום מתי יאמנו דבריכם.¹⁷⁵ והטרחתי על המנהל הרחמן כמה פעמים, והוא מבטיח אותי ומנחם אותי בדברים, הוא מר ציון אהרוני תהי משכורתו שלימה מעם ה' אל' [והי] יש' [ראל].¹⁷⁶ ועתה בבקשה ובמטו ממעכ"ת¹⁷⁷ שתשגיחו עלי השגחה פרטית, כי כבר נחליתי וקצה נפשי מהחום, ושלמה אמר תוחלת ממושכה מחלה לב ועץ חיים תאוה באה.¹⁷⁸ ואין אנו מאשימים אתכם ח"ו,¹⁷⁹ אנו כפרתכם, שאנחנו יודעים שאתם מתעסקים בצרכי רבים ויש עליכם <טורח> גדול. אבל מ"מ¹⁸⁰ זכותם וזכות אבותם תעמוד לכם, ותצליחו בכל מעשיכם. ואני תפלה לנורא עלילה, שתהיו לחן וחסד וחמלה, ותשיגו מעל"ה אחר מעל"ה, במלוי כל שאל"ה, אכ"ר. ותשובתכם הרמת"ה¹⁸¹ תצמ"ח¹⁸² בעגלא ובזמן קריב. ע"כ דברי עבדכם, הרב יחיא נחום יצ"ו.

עוד אחזה קנצי מלין¹⁸³ שאין אני זקן, עדיין אני בן מ"ה [=ארבעים וחמש] שנה, ככחי אז וככחי עתה.¹⁸⁴ ונוקה¹⁸⁵ בי מעט שיבה מחמת הדוחקים.

-
174. אומות העולם.
 175. על דרך הנאמר בבראשית מב, כ: ויאמנו דבריכם.
 176. על דרך הפסוק במגילת רות ב, יב: ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל.
 177. ממעלת כבוד תורחכם.
 178. משלי יג, יב.
 179. חס ושלוים.
 180. מכל מקום.
 181. על דרך הנאמר בשמואל א ז, יז: ותשבתו הרמתה.
 182. במילים אלה הוא מבטא את התוצאה החיובית שתהא בדברי תשובתם אליו.
 183. פירוש: עוד אספר מקצת מילים. והוא על דרך הפסוק באיוב יח, ב: עד אנה תשימון קנצי למלין. 'קנצי' במשמעות 'קץ' וכנראה הוא רומז שיהא סוף למילים המעכבים את עלייתו בטענה שהוא זקן.
 184. שופטים יד, יא.
 185. צריך לכתוב: ונוקה.

6. איגרת לאברהם טביב¹⁸⁶

היום שנכפל בו כי טו"ב¹⁸⁷ כ"ט סיון תרצ"ד¹⁸⁸

שאלתיאל, שאר ישוב.

לישועתך קויתי ה'.

ששמ"ה למול כרכ"א דכול"א ביה¹⁸⁹ ומעשיו נשמעים בכל הארץ סביב, ומצודתו פרושה בתל אביב, הוא אוצר החביב, כהר"ר אברהם טביב, ישמרו המוריד לקח ורביב.¹⁹⁰ ידיע להווא למר¹⁹¹ כי בזה השבוע הודיעני מר מוסי' כי אתה הגדת לו שאתה מבקש שאכתוב אל הרב אברהם קוק שאני הייתי בתור רב בתימן. ותמהתי תימה גדול על דבריו. והלא כבר כתבת לי אתה כדבר הזה וכתבתי אל הרב הנז"ל, ובה חתומים ב"ד עדן ושלחתי בה¹⁹² אליך. וג"כ הודעתך בכתב, שכבר עשו הזקנים מודעה רבה הנמצאים פה עדן¹⁹³ בשם כללות התימן, והלכו בה אצל כה"ר משומר בהשמ"ן, וביאר בה כל עדותם וגם הוסיף משלו, וגם מר"י סאלם מנחם,¹⁹⁴ ושלחתי בה אצלכם. ואפשר שלא היית(ה) מצוי בתיך והנה היא תחת כה"ר זכריה גלוסקא. וכיון שהגיע אלי המכתב הזה, מאסתי חיי ונתאבלתי על צערי בעדן. שאני מצפה שתבוא אורה, והנה אימ"ה¹⁹⁵ ותוחלת ממושכה מחלה לב.¹⁹⁶ ומה שהזכרת ובוודאי שלא הגיעו אליך וכבר נתתי עליהן גסתר.¹⁹⁷ ומה שזכרת בכתבך הראשון שאתה מתיירא שמא הודיתי שאני בן ן' [=חמישים] שנה לא הודיתי ולא הגעתי לידי כך. וכבר הסכימו הרופא ומר ציון¹⁹⁸ שאני בן מ"ה שנה תוסיף שנה או תחסר שנה. והסכימו ליתן לי רשיון מבני מ"ה שנה. והעיכוב מצד הרשיונות שלא באו. ועתה אדוני השתדל עמי והוציאני מכור האש הזה על איזה צד ואופן, בין מצד הסוכנות בין מצד הרבנות, ואשימך עטרה על ראשי כל ימי חיי. פן יבוא אחר

186. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, מחלקת כתבי היד והארכיונים ARC. 1487 A.

187. יום שלישי בשבוע.

188. 12 ביוני 1934.

189. חולין דף נו ע"ב. פירושו כרך גדול שהכל בו. כאן הוא רומז לגדולתו של הנמען.

190. לקח זה התורה, משלי ד, ב. ה' הוריד תורה לעם ישראל ומוריד רביב להחיות את הצומת. על דרך הנאמר בדברים לב, ב: יערף כמטר לקחי... וכרביבים עלי עשב.

191. תרגום: שיהיה ידוע לאדוני.

192. אותה.

193. צריך לקרוא: שכבר עשו הזקנים הנמצאים פה עדן מודעה רבה וכו'.

194. נשיא הקהילה היהודית בעדן.

195. על דרך הנאמר בבראשית טו, יב: והנה אימה חשכה גדלה נפלת עלי.

196. משלי יג, יב.

197. "גסתר" אולי נגזרה מהמילה Registered וכנראה שכונתו לומר שלח אליו את החומר בדואר רשום.

198. הוא ציון אהרוני - מנהל המשרד הארץ-ישראלי בעדן.

ויגמור המצוה ותיקרא על שמו, ואין רצוני אלא על ידך, שלבי יודע שיש לך צער עלי, והבן. ואם תצטרך להאיגרת שתחת יד הרב זכריה גלוסקא, אמור לו שימסרנה לידך ותראה הראיות שיש בה והיא תספיק להראיות. ואעפ"י שאני ידוע לכל יודי תימן בלא ראיות, שהם יבואו ויעידו על דברים אלו. אבל מ"מ¹⁹⁹ הואיל ואין מי שישתדל שכל אחד פונה לעסקיו, ואינם משגיחים עלי מפני טרדתם, ואין אני מטריח אלא עליך, הואיל ולבי מתקרב לאהבתך יותר מאחרים. וכך אמרו חז"ל איזהו גדול שבג"ח²⁰⁰ העושה עם מי שאינו מכירו ואינו יודעו עיין עליו בילקוט על חסד ואמת מן ינצרוהו.²⁰¹ וכשם שאתה גומל חסד, המב"ה²⁰² יגמלך חסד, ויטיב אחריתך מראשיתך, אכי"ר. ושולם מעשיך הטובים, יגדיל ויאדיר עכ"ד²⁰³ אהובך ומוקירך, הרב יחיא נחום יצ"ו.

נספח ב: איגרות נוספות

1. מכתב לידידו בצפון תימן הרב יעבץ²⁰⁴

לק"י

ששמ"ה,²⁰⁵ למול השם הטוב, הדומה לעץ רטוב, גם ה' יתן לו הטוב,²⁰⁶ כה"ר יעבץ עם בנן של קדושים יעקב,²⁰⁷ עין יעקוב,²⁰⁸ ויעבץ קרא לאלהי אביו ויאמר אם ברך תברכני וגו', ועש[נית מרעה] לבלתי עצבי.²⁰⁹ שיהיו לי רעים כמותי.²¹⁰ והם, אחוזת מרעהו²¹¹ כה"ר סאלם <וכה"ר> יעקוב הכהנים המשוחים²¹² ביראת השם, כולם יתברכו מפי עוטה אורה,²¹³ בחיים ארוכים וטובים ובנים בני תורה.

-
199. מכל מקום.
 200. שבגמילות חסדים.
 201. תהלים סא, ח.
 202. המקום ברוך הוא.
 203. עד כאן דברי.
 204. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, מחלקת כתבי היד והארכיונים ARC. 1487 A.
 205. שלום שלום מאדון השלום.
 206. על דרך הכתוב בתהלים פה, יג: גם ה' יתן הטוב.
 207. רומז לרב יעקב בנו של הרב יעבץ. ראו הרב י" קאפח, "הרה"ג כמוהר"ר יעבץ זצ"ל", בתוך: כתבים, כרך ב, ירושלים תשמ"ט, (להלן: קאפח, כתבים) עמ' 1033-1034.
 208. על דרך הכתוב בדברים לג, כח: וישכן ישראל בטח בדר עין יעקב.
 209. על דרך הכתוב בדברי הימים א ד, י: ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ידך עמי ועשית וכו'.
 210. כמותי = מתאימים לי. והשווה דברי הפתיחה לתמורה דף טז ע"א.
 211. בראשית כו, כו.
 212. במדבר ג, ג.
 213. על דרך הכתוב בתהלים קד, ב: עטה אור כשלמה.

אחדש"ו, לאודועי לכו,²¹⁴ כי הגיע אלי אלולד²¹⁵ <סעיד> מן עדן ובידו אגרות ויש בהם בשורות טובות, אבל מ"מ²¹⁶ עדיין יש צער ברשיונות. ואני מבקש ליסע אלא שאמר לי בני סעיד אני אודיע אותך במכתב עד שאראה אם יתחדש דבר. אבל כה"ר יחיא ׳ מוסי יצחאק אין רצונו להניח אותי ליסע, ומה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ.²¹⁷ ומי שעשה נסים לאבו'תנון] הוא יגאל אן]תנו ונתראה פנים בירושלים אכ"ר. ושאן מא ביני ובינך, שא אצאל האדא אלועד ואן]תפל פני ד'אלך], לא תקלק כלל. וקד ערפתך אן וצלנא, ומרי משגול שגילה כבירה, ורגענא נעאונוה, חתא כילצנאה מן אשבך, ובעה"ת שא נחפל. ושאן אלמהאצרי, לא בד מא יצאל צנעא. קד רגעו אליום כולהום אלדי שכו פי שראיע, ואחנא מא אחד שמענא ג'יר אלמהאצרי וקעשה. ואליום בייתשארעו. וכ'וין' בית חבשוש, מא פקדונא בשקאנא ולא בשקאנא. ואליום בנקול להום אן עאד עלינא זלט לנאס אלדי אדו לנא נשתרי להום חומשין וסדאדיר ולמרי סאלם אשבזי. ולא בד מא נערפכום מן כל טרף, בעה"ת ולכאב"ה [תרגום: ומעניין מה שביני ובינך, אני אגיע השבוע הזה ואזדרו בנדון, אל תדאג בכלל. וכבר הודעתך שהגענו,²¹⁸ ומרי²¹⁹ עסוק מאוד, והחלטנו לעזור לו, עד שהוצאנו אותו מהסבך, ובעזרת ה' יתברך נצליח. ובעניין מהאצרי, בלי ספק שיגיע לצנעא. כבר חזרו היום כולם מי שהגישו תביעות, ואנחנו אף אחד לא שעה לעצתינו לבד מאלמהאצרי וקעשה. והיום מתדיינים. ועניין בית חבשוש, לא שילמו שכרינו. והיום אנחנו אומרים להם שיש עלינו חובות לאנשים שנתנו לנו כסף לקנות להם חומשים וסידורים וכן תשלום הנדרים למרי שלום שבזי. ואנחנו נכתוב לכם על כל העניינים, בעה"ת ולכאב"ה].²²⁰ דש"ו²²¹ לקטן וגדול, הצ[עיר] יחיא נחום יצ"ו. סדר ופניתי או"א וא"ו אב"א.²²²

-
214. תרגום: להודיע לכם.
 215. תרגום: הבן. הכוונה לסעיד בנו של הרב יחיא נחום.
 216. מכל מקום.
 217. תהלים לז, כג.
 218. הכוונה לצנעא.
 219. הכוונה לרב הראשי הרב יחיא יצחק הלוי.
 220. בעזרת ה' יתברך, ואין להאריך כי אם בשלומכם הטוב.
 221. דורש שלומכם וטובתכם.
 222. הפסוק מפרשת השבוע, בחוקותי, ויקרא כו, ט: ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרבתי אתכם והקמותי את בריתי אתכם.

2. תעודה לר' יחיא מתנא²²³

שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בל"ת²²⁴ בהיות אמו"ץ²²⁵ כי בא לפנינו השד"ר²²⁶ ה' עליהם יחיו,²²⁷ החה"ש²²⁸ והירא את ה' מרבים,²²⁹ כה"ר²³⁰ יחיא מתנא הלוי <הי"ו>²³¹ מעיר קאימה²³² תצדי ותחרוב וירושלם תתבני ותשתכלל. והודיע לנו סבת יציאתו לערי תימן, והוא מפני כמה אגרות שלחנו לארה"ק²³³ ומודיעים להם הצרות שבתימן, ואין דורש ואין מבקש,²³⁴ ואין משיב על צערינו וצרותינו. והעיר ה' את רוח²³⁵ האיש הישר הנז"ל²³⁶ וריחם על בני ערי תימן, וצעק עליהם לפני אחיהם הקדושים הרחמנים גומלי חסדים לפני בוראם, לפדות אחיהם השבויים והעניים ודחוקים מכל דבר. והן אמת שכל מה שטען יחיא הנז"ל הי"ו צדקו דבריו. ועוד נודיע לרבותינו כי הצרה הגדולה שבכולן שבית היתומים, שכל מי שאין לו אב ואם ממירים דתו ביסורים גדולים או עד שתצא נפשו.²³⁷ וכבר בא מעשה לידי כמה פעמים והברחתי אותם אל עיר עדן, ואח"כ²³⁸ מבקשים²³⁹ אותם מידינו, ויסרו אותנו ביסורים קשים, וענו בכבל רגלינו,²⁴⁰ והפסדנו ממון רב כדי שנצא מבית האסורים, ומכרנו כל מחמדינו. וכל מי שלא נתפס על דבר זה אינו חש לדבר.²⁴¹ וכן אין לך ירוד ושפל יותר מיהודי תימן. שאפילו יקלל אותו הגוי, או אם יכהו, לא יאמר לו דבר, אלא ישתוק ויקבל עליו באהבה גזרת המב"ה.²⁴² ואם צעק והרים קולו מכניסים אותו לבית האסורים וקונסין אותו ומביאין עדים זוממים

-
223. הארכיון הציוני המרכזי, S 6/2430.
 224. המשך הפסוק: בפייהם לשון תרמית. צפניה ג, יג.
 225. אמת וצדק.
 226. השליח דרבנן.
 227. ישעיה לח, טז.
 228. החכם השלם.
 229. על דרך הכתוב בנחמיה ז, ב: וירא את האלהים מרבים.
 230. כבוד הרב.
 231. ה' ישמרהו ויחיהו.
 232. שייכת למחוז רדאע דרומית לצנעא. ראה: עמיהוד, עמ' יג, שע, שפו.
 233. לארץ הקודש.
 234. יחזקאל לד, ו.
 235. ירמיה נא, יא; עזרא א, א; דברי הימים ב לו, כב.
 236. הנזכר לעיל.
 237. על גזירת היתומים ראה לעיל, ב.
 238. ואחרי כן.
 239. הכוונה למוסלמים.
 240. על דרך הכתוב תהלים קה, יח: ענו בכבל רגלו.
 241. כלומר אינו חש בצער. ואולי כוונתו שאין לצפות לעזרה מחוץ לתימן, שכן הם לא חשים זאת, כיון שאין אצלם גזירה כזו.
 242. המקום ברוך הוא.

מהם ובהם. לפי שחוק דתם שמוטר להעיד על העברים שקר כדי שיהיו העברים שפלים ובזויים. וכן כל מלאכה בזויה רמיא [תרגום: מוטלת] על היהודים, כגון: בתי כסאות ולסחוב כלבים וחמורים מתים בכל מקום שיש יהודים רמיא עליהם. וכן ממשילים העברי על כל דבר טמא ועל כל דבר בזוי. וכמה עניינים עד אין מספר. ולא יכילו ספרים ומגלות מהצערים האלו, עד ישקיף ה' משמים.²⁴³ ועינינו תלוית [תלויות] לאבינו שבשמים שיאמר ליסורינו ולצערינו די, אכי"ר.²⁴⁴ ובאנו על החתום יום א' כ"ב תמוז ברמ"ד.²⁴⁵ צ"ה²⁴⁶ הצ' [עיר] יחיא בן נחום יצ"ו מעיר אשג'אדרה. הנה מה שכתב הרב הנזכר הן אמת ולא גלה אלא קצת מהצערים. וכל המרחם על ישראל מרחמים עליו מן השמים.²⁴⁷ [חתימה מסולסלת]: הצעיר חיים ן' מוסא אלקאפה²⁴⁸ יצ"ו ס"ט²⁴⁹

243. על דרך הכתוב באיכה ג, נ: עד ישקיף וירא ה' משמים.

244. אמן כן יהי רצון.

245. לשטרות, תרצ"ג ליצירה (16 ביולי 1933).

246. צעיר הצאן.

247. שבת דף קנא ע"ב. כל המרחם על הבריות וכו'.

248. מנהיג קהילת ירים. הוא היה מפורסם בסביבתו. עליו כתב שליח הסוכנות שמואל יבנאלי

היהודים שם, אבל שמו מפורסם בארץ למרחקים". ראו בספרו, מסע לתימן, תל-אביב

תשי"ב, עמ' 99. ראו גם: קאפה, כתבים, כרך ב, עמ' 1077-1080.

249. סיין טין. ביטוי ענווה בארמית שמשמעו רפש וטיט.